

Ткачук Леся Сергіївна

МИТНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СПОЖИВЧОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Студентка групи ФМСзмп-21
Ткачук Л.С.

Науковий керівник:
к.е.н., доцент
Іванова А.М.

ЗМІСТ

Вступ	4
Розділ 1. КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СПОЖИВЧОГО РИНКУ	7
1.1. Споживчий ринок: сутнісна характеристика та особливості побудови.....	7
1.2. Нормативно-правові основи регулювання експортно-імпортних операцій в умовах війни.....	13
Висновки до розділу 1.....	18
Розділ 2. ПРАГМАТИЗМ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СПОЖИВЧОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО І ВОЄННОГО СТАНІВ	20
2.1. Аналіз макроекономічних індикаторів, що впливають на споживчий ринок держави.....	20
2.2. Особливості застосування митно-тарифних та нетарифних інструментів в Україні.....	26
2.3. Протидія незаконному ввезенню товарів на митну територію України та її результативність.....	33
Висновки до розділу 2.....	39
Розділ 3. НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СПОЖИВЧОГО РИНКУ УКРАЇНИ	40
Висновки до розділу 3.....	45
Висновки	46
Список використаних	49
Додатки	54

ВСТУП

Актуальність проведеного дослідження полягає в тому, що в умовах особливих викликів, які постали перед державою і суспільством через глобальну пандемію Ковід-19 та війну з росією, саме удосконалення регулювання споживчого ринку в нашій державі означає інтенсифікацію дій усього державного апарату щодо активізації, зростання і наступного удосконалення інфраструктури цього ринку, ефективного розвитку інституцій та інструментарію, за допомогою якого держава чинить вплив на параметри споживчого ринку України, імплементація зарубіжних інструментів державного регулювання, в тому числі тих, що відносяться до пласту митного регулювання.

Ступінь дослідження проблеми. Окремі аспекти дослідження теоретичних і практичних засад митного регулювання споживчого ринку в Україні знайшли місце в роботах багатьох науковців, Разом з тим, дослідження обраного напрямку супроводжуються деякою фрагментарністю, несистемністю, відсутністю чіткої проекції митного регулювання споживчого ринку на проблематику надзвичайного та воєнного станів в Україні. Саме тому вибір тематики дослідження вважаємо актуальним та виправданим.

Метою випускної кваліфікаційної роботи виступає наукове обґрунтування особливостей використання інструментів митного регулювання та вироблення практичних рекомендацій щодо їх використання в контексті стабілізації споживчого ринку в Україні.

В рамках проведеного дослідження та досягнення мети було окреслено та вирішено наступні **завдання**:

- вивчити теоретичне конструювання споживчого ринку держави, його інституційну побудову та особливості регулювання;
- провести екскурс нормативно-правового забезпечення митного регулювання в умовах війни в Україні;
- проаналізувати динаміку макроекономічних показників в Україні, які характеризують і стан розвитку споживчого ринку;
- відслідкувати особливості застосування митно-тарифних та нетарифних інструментів на прикладі ДМСУ та Волинської митниці;

- промоніторити фіскальні ефекти протидії незаконному ввезенню товарів в Україну;
- охарактеризувати зарубіжні позитивні приклади використання тарифних та нетарифних інструментів в контексті стабілізації споживчих ринок під час глобальної пандемії.

Об'єктом дослідження є сукупність фінансових відносини щодо регулювання споживчого ринку держави.

Предметом дослідження використання інструментів митного регулювання в Україні.

Наукова новизна проведеного дослідження полягає у концептуалізації митного регулювання в частині використання митно-тарифних та нетарифних інструментів регулювання параметрів споживчого ринку держави.

Апробація результатів дослідження. Результати роботи апробовані в рамках III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції молодих учених та студентів «Міждисциплінарні дослідження науки XXI століття» (м.Київ) та VII учнівсько-студентської конференції «Молодіжна наука в контексті суспільно-економічного розвитку України» (м.Черкаси).

РОЗДІЛ I

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СПОЖИВЧОГО РИНКУ

1.1. Споживчий ринок: сутнісна характеристика та особливості побудови

В умовах сьогодення Україна орієнтована на побудову ринкової економіки європейського типу, яка при цьому має функціонувати з концентрацією зусиль щодо побудови ефективної соціологізованої системи надання послуг громадянину-виборцю. Така соціологізація впливає і на суміжні регулювальні підсистеми, а отже регулювання споживчого ринку в Україні має спрямовуватись на визначені напрямки. Ми загалом погоджуємось із напрацюваннями деяких українських науковців про орієнтацію такої державної політики і концентрацію на наступних векторах:

- «соціального захисту споживача;
- скорочення реалізації фальсифікованої, контрабандної чи контрафактної продукції;
- усунення недобросовісної конкуренції;
- забезпечення розвитку приватної власності та захисту прав власності;
- формування здорового цивілізованого конкурентного середовища;
- розширення компетенцій громадських інституцій захисту споживача, населення та ін.» [8].

Як бачимо із представлених орієнтирів, побудова ефективної системи регулювання споживчого ринку в Україні є неможливою без врахування зовнішньоекономічних чинників, що впливають на даний процес. Саме митне регулювання може забезпечити протидію контрабандній та контрафактній продукції, забезпечити належні умови конкурентного середовища по відношенню до іноземних виробників товарів, врешті рещт захистити вітчизняного виробника і споживача від небезпечних товарів, предметів, робіт чи послуг.

Зважаючи на такі аргументи, важливим в контексті окреслення перспектив удосконалення митного регулювання в Україні є дослідження теоретичних та правових основ побудови споживчого ринку та інструментарію його регулювання.

Особливістю українського споживчого ринку є його великий суб'єктний склад, що охоплює громадян-споживачів товарів, робіт і послуг, виробничі та торговельні підприємства і організації, державні та міждержавні інституції, які здійснюють регулювання споживчого ринку, асоціації як саморегульовані інституції, громадські спілки тощо.

Як бачимо із поданих на рис.1.1 напрямків державного регулювання споживчого ринку в Україні в тій чи іншій мірі спосуються зовнішньоторговельних аспектів функціонування такого ринку і регулювання з боку Державної митної служби України. Так зокрема, ДМСУ – це державна інституція, яка в тому числі відноситься до системи контролюючих органів за повнотою сплати податків, зборів, обов'язкових платежів, таких як мито (за різними класифікаційними різновидами), акцизний податок при ввезенні на митну територію України підакцизних товарів, податок на додану вартість при здійсненні експортних та імпорتنих операцій.

Митне регулювання як широкий пласт інструментів та заходів охоплює в собі використання митно-тарифних та нетарифних інструментів регулювання зовнішньоекономічної діяльності (тут мається на увазі застосування ліцензійних, квотарних інструментів, технічних та спеціальних бар'єрів у сфері міжнародної торгівлі тощо).

Дегінізація економіки як напрямок такого державного регулювання в своїй змістовій частині стосується і протидії контрабанді товарів, ввезенню на митну територію країни контрафактної продукції, протидія демпінгу тощо.

В науковій літературі є безліч підходів до класифікації поняття «споживчий ринок», в основі яких початково закладають різні класифікаційні ознаки. Так наприклад, якщо за основу брати відповідність функціонування ринків законодавчим нормам, то споживчий ринок поділяють на:

- легальний споживчий ринок, який знаходиться в нормативно-правовому полі держави і на функціонування якого поширюються повноваження державних інституцій в частині використання інструментів державного регулювання;

- тіньовий (нелегальний) споживчий ринок (або ж сегмент легального ринку), який відповідно знаходиться поза законодавчим полем держави і на які в принципі не поширюються прямі інструменти впливу державних інституцій (для такої формації ринку як правило характерні ознаки приховування виручки, ухилення від сплати податків і зборів, при перетині митного кордону країни товарними групами – ухилення від сплати митних платежів, провіз таких товарів контрабандою тощо).

Якщо за основу класифікації брати критерій локалізації, то споживчі ринки класифікують наступним чином:

- місцевий споживчий ринок — за особливостями локалізації це може бути ринок невеликого містечка, територіальної громади, де виробництво та споживання продовольчих товарів має дуже обмежений характер і практично не супроводжується виходом на зовнішні ринки. Таким чином, на такий підвид споживчих ринків фактично не поширюється інструментарій митного регулювання, а суб'єктний склад попиту і пропозиції представлений невеликою кількістю виробників та споживачів;

- регіональний споживчий ринок — це локально значно більший ринок, що функціонує в рамках однієї чи кількох адміністративно-територіальних областей. Виробництво, споживання мають системний промисловий характер, а також можуть бути присутні торговельні посередники. Такий підвид споживчого ринку характеризується можливістю виходу на зовнішні ринки, можливі експортно-імпортні операції щодо споживчих товарів, а отже на цей сегмент може поширюватись митне регулювання з боку державних інституцій;

- національний споживчий ринок — територіально охоплює масштаби усієї країни, де повноцінно функціонують представники попиту і пропозицій споживчих товарів і на основі цього формується рівноважна ринкова ціна таких

товарів. В рамках такого типу повноцінно функціонують оптові та роздрібні мережі, біржі різноманітного формату, великі виробничі та торгівельні компанії, які крім забезпечення потреб національного ринку споживчих товарів виходять на зовнішні ринки, а отже повноцінно здійснюють зовнішньоекономічну діяльність в сфері закупівлі і ввезення на митну територію України продовольчих та споживчих товарів.

- глобальний споживчий ринок – локально охоплює територію кількох країн або ж континентів. Цей міждержавний тип ринкоутворення є завершальною формою міждержавного забезпечення споживчими товарами, на якій формується міжнародні ціни на основні продовольчі товари, викристалізуються попит і пропозиція на такі товари, функціонують транснаціональні біржі та компанії, центри, міждержавні фонди і для функціонування такого типу ринку застосовується практика міжнародних торговельних та митних інституцій.

Вважаємо, що споживчий ринок держави – це комплексне поняття, що уособлює складову структури ринкової економіки держави, де валовий внутрішній продукт у вигляді споживчих товарів, робіт і послуг споживається населенням держави задля задоволення своїх особистих потреб. Важливим є те, що такий споживчий ринок є складною просторово-економічною системою-утворенням, що функціонує в рамках нормативного поля держави і складається із значної кількості об'єктів, суб'єктів, елементів та функціональних зв'язків між ними.

Таким чином, для поняття «споживчий ринок» характерними є декілька ключових ознак:

- надзвичайно висока конкуренція між виробниками, торговельними представниками та іншими суб'єктами ринку;
- стандартизованість товарних груп, товарних позицій;
- фрітредерський характер функціонування такого типу ринку, що проявляється у відсутності суттєвих бар'єрів для входження на ринок, мінімізовані підходи до регульованості таких ринків;

- транспарентність споживчого ринку, що полягає у повній прозорості функціонування ринкових утворень, суб'єктів ринку тощо.

- базовими компонентами механізму функціонування споживчого ринку держави є наявність попиту, пропозиції, рівноважної ринкової ціни та конкуренції, які функціонують в рамках такого економічного простору.

- організаційно споживчий ринок держави функціонує через чітко побудовану систему торговельних мереж, бірж, в тому числі вузькоспеціалізованих, мережу розрібних магазинів, оптовиків, торговельних баз, посередницьких інституцій та ін.

Такими чином, представлений матеріал підкреслює важливість функціонування ефективного споживчого ринку в державі, адже він за функціональним призначенням здійснює суттєвий вплив на широкі верстви українських громадян, суб'єктів господарювання, особливо в сфері малого і середнього бізнесу, впливає на інвестиційну привабливість української економіки, формує забезпеченість споживачів усією номенклатурою товарів, робіт, послуг тощо. Загалом мультифункціональний споживчий ринок впливає на значну кількість галузей та сфер економіки держави та життєдіяльності українського суспільства, а тому регулювання його параметрів має бути обґрунтованим та таким, що не нашкодить його розвитку.

1.2. Нормативно-правові основи регулювання експортно-імпортних операцій в умовах війни

В умовах подолання глобальної пандемії Ковід-19 та широкомасштабної війни з росією, український споживчий ринок та сфера зовнішньоекономічної діяльності зазнали суттєвих впливів різноманітних факторів, які в тій чи іншій мірі визначили сучасні контури споживчого ринку держави. Ці багатоманітні трансформації знайшли своє відображення у змінах та доповненнях до профільних нормативно-правових актів, які визначають сферу міжнародної торгівлі та споживчого ринку.

Починаючи з 24.02.2022 року, Україна стала функціонувати в рамках нового нормативно поля, яке було засадничо регламентоване Законом України "Про правовий режим воєнного стану" [11]. Однак потрібно, що цей нормативно-правовий акт не містив прямих заборон і обмежень на здійснення експортно-імпортних операцій, запровадження нетарифних інструментів на кшталт ембарго, бойкот з країною-агресором росією та її сателітом білоруссю. Не містить цей закон і прямих директив, які би стосувалися функціонування ринку споживчих товарів в Україні.

Потрібно також нагадати, що відповідно до чинного Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [12] повноваження щодо запровадження нетарифних інструментів за результатами нежружних та дискримінаційних дій інших країн має Верховна рада України, а в особливий період (глобальна пандемія, війни, агресія, окупація) подібні повноваження має в найвищій виконавчий орган влади – Кабінет Міністрів України. Саме після анексії Криму Кабінет Міністрів України неодноразово користувався можливістю відповісти на недружні дії російської федерації запроваджував антидискримінаційні торговельні заходи щодо товарів, робіт і послуг, країною походження яких була росія.

Вже в перші дні повномасштабної війни Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів України та Державна митна служба України прийняли ряд нормативних актів, які не тільки унеможливили перетин митного кордону країни в північних, східних та південних областях, а не унеможливили відповідно здійснення зовнішньоекономічної діяльності з білоруссю та росією. Так було регламентовано, що «у зв'язку із військовою агресією з боку Російської Федерації та введенням воєнного стану на території України тимчасово закрити з 00 год. 00 хв. 28 лютого 2022 р. пункти пропуску через державний кордон та пункти контролю» [13]. Перелік таких митних переходів представлено в додатку А.

Відзначимо, що до однією із важливих умов ведення зовнішньоекономічної діяльності та відповідно здійснення експортно-імпортних операцій для забезпечення споживчого ринку держави є ліцензування такої

діяльності. Нормативним актом, який визначає особливості та порядок такого ліцензування є профільний Закон України про ліцензування господарської діяльності [14]. Функціонально за здійснення ліцензування закріплено Міністерство економіки України.

В подальші тижні після початку воєнного стану уряд таки вніс деякі спрощення в ліцензування експортних операцій. «Так, згідно з Постановою №241 від 10 березня 2022 року КМУ було внесено зміни до постанови КМУ № 362 від 18 травня 2005 року, згідно з якими, зокрема, встановлено, що до припинення чи скасування воєнного стану в Україні збір за видачу ліцензії на експорт (імпорт) товарів не справляється» [10].

Вже з перших днів війни з росією стало зрозуміло, що без тарифних та нетарифних обмежень по деяким товарним позиціям може виникнути дефіцит товарів на споживчому ринку України. Своїми рішення Кабінет Міністрів України фактично застосував ліцензування і квотування на експорт деяких товарів, якими унеможливив їх вивезення за межі митної території України. До таких товарів віднесено:

- м'ясо великої рогатої худоби за окремими позиціями,
- жито,
- овес,
- гречка, просо,
- цукор,
- сіль та ін.

По інших товарних групах урядом додатково впроваджено ліцензування експорту. Серед таких товарів були пшениця, меслина, м'ясо і яйця курей, насіння кукурудзи, соняшникова олія. Такі оперативні кроки Кабінету Міністрів України дозволили у дуже важкі початкові тижні війни наситити споживчий ринок країни необхідними товарами.

Оскільки агарний сектор економіки вступав у посівну кампанію 2022 року, то урядом застосовано доволі своєчасні та виправдані кроки щодо забезпечення аграріїв добривами. Так, «Постановою № 353 від 24 березня 2022 року експортні обмеження стосовно добрив було пом'якшено, зокрема - деталізовано перелік

товарних позицій для азотних добрив на рівні 10 знаків (замість 4), та збільшено обсяг квот з 0 до 210 000 тонн. Розгляд заявок на одержання ліцензій на експорт таких товарів здійснюється в порядку, встановленому Мінекономіки, а видача ліцензій на експорт цих товарів здійснюється на підставі заявки в межах квоти в розмірі 70 000 тонн щомісяця» [10].

Доволі суттєві зміни були внесені виконавчими органами влади в систему митного оформлення та митного контролю, які безпосередньо вплинули на поставки товарів на споживчий ринок України в якості гуманітарної допомоги. Зокрема, 20.03.2022 року Кабінет Міністрів України ухвалив відповідну Постанову за № 330 "Деякі питання здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, зокрема транспортних засобів, в умовах воєнного стану" [16], якою було передбачено спрощений та стандартний спосіб проведення митного оформлення та митного контролю товарів.

Таким чином, спрочений спосіб митного оформлення здійснювався на основі подачі попередніх митних документів, зокрема попередньої митної декларації та з наступними умовами:

- без справляння податку на додану вартість при ввезенні на митну територію України;
- без сплати акцизного податку при ввезенні підакцизних товарів в Україну;
- без справляння ввізного мита;
- без проведення митного огляду;
- без здійснення фітосанітарного контролю;
- без запровадження заходів нетарифного регулювання.

Крім цього, цим нормативно-правовим актом встановлювався чіткий перелік товарів, які підпадали під спрощений спосіб митного оформлення і контролю (крім значної кількості підакцизних товарів), а також часові параметри процедур декларування товарів, які встановлені Митним кодексом України встановлено 4 години, то цією постановою КМУ лише 10 хвилин. Ці законодавчі зміни в систему митного адміністрування стали мабуть найбільш

ліберальними за всю новітню історію України, хоча і виклики для держави були також найбільш небезпечними.

Остаточне законодавче закріплення новацій в сфері митного оформлення, проведення контрольних процедур при імпорті товарів зробила Верховна Рада України в квітні 2022 року, прийнявши відповідний Закон України № 2142-ІХ "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану" [17].

Ще однією новацією, якою довелось займатись Верховній Раді України та Кабінету Міністрів України в перші тижні війни, стало законодавче обґрунтування критеріїв визначення товарів критичного імпорту і регламентація переліку таких товарів.

Зокрема, в день початку війни побачила світ Постанова Кабінету Міністрів України № 153 від 24 лютого 2022 року "Про перелік товарів критичного імпорту". «Основною підставою для здійснення операцій з імпорту товарів критичного імпорту є відповідність таких товарів їх опису, зазначеному в переліку [18].

Протягом лише одного календарного місяця Кабінет Міністрів України вносив зміни у перелік критичного імпорту близько п'ятнадцяти разів, що свідчить про значний успіх у підготовці такого важливого для споживчого ринку України нормативного акту. Крім цього уряд визначив критерії визначення критичного імпорту для наступних секторів (рис.1.3).

Рис. 1.3. Секторальне визначення товарів критичного імпорту в умовах воєнного часу в Україні

Джерело: складено автором на основі [18].

Наприклад, для сектору функціонування виробничих підприємств визначено критерії та перелік товарів, які необхідні для безпосередньої виробничої діяльності суб'єктів господарювання. Сюди віднесено сировину та напівфабрикати без яких неможливо відновити виробничий цикл підприємств.

Таким чином, представлений аналіз нормативно-правового забезпечення сфери зовнішньоекономічної діяльності та функціонування споживчого ринку в Україні, дозволяє стверджувати про надзвичайну динамічність законодавчих новацій, які в основному були спрямовані на стимулювання експортних та імпорتنних операцій задля забезпечення життєдіяльності українських громадян та максимальне сприяння Збройних Сил України.

У сфері митного адміністрування дії Кабінету Міністрів України були спрямовані на пришвидшення та мінімізацію митних процедур щодо ввезення на митну територію України гуманітарних вантажів, зброї, медичних препаратів та товарів критичного імпорту.

Висновки до розділу 1

Споживчий ринок держави відіграє особливу роль в економічній системі України адже саме за допомогою такого комплексного утворення проводиться забезпечення життєвого рівня громадян, а його формування та ефективний розвиток – це важлива передумова соціологізації економічного прогресу та формування суспільного добробуту.

В умовах воєнного та надзвичайного станів в нашій державі дійсний стан споживчого ринку України вказав на наявність багатьох проблемних аспектів, негативних трендів, які в тому числі були спричинені недосконаlostями державного регулювання споживчого ринку.

До такого проблемного сегменту державного регулювання потрібно віднести систему митного регулювання, що уособлює весь нормативно-врегульований пласт митно-тарифних та нетарифних інструментів регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Об'єктивна необхідність вирішення проблемних аспектів регулювання експортно-імпортних операцій в Україні спричинив у перші тижні війни оперативно займатись пошуком напрямів законодавчих змін та інструментів ефективного управління митними процесами.

Вважаємо, що швидке імплементація спрощеного способу митного оформлення та митного контролю в Україні позитивно відобразилось на переміщенні товарів через митний кордон країни у вигляді гуманітарної допомоги.

Крім цього, в значній мірі сприятливі виявились кроки уряду щодо надання суттєвих спрощень в ліцензуванні експорту, мінімізації митних платежів, встановленням спеціальних квот на окремі товарні позиції, що загалом сприяло стабілізації внутрішнього споживчого ринку на системних засадах, а також дозволило уряду визначити наступні цілі та пріоритети розвитку споживчого ринку України, розробити стратегічні і тактичні кроки його розбудови у період повоєнного відновлення нашої держави.

РОЗДІЛ II

ПРАГМАТИЗМ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СПОЖИВЧОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО І ВОЄННОГО СТАНІВ

2.1. Аналіз макроекономічних індикаторів, що впливають на споживчий ринок держави

Кризовість української економіки та споживчого ринку останніх років обумовлена дією багатьох факторів. Одними із основних вважаємо фактори впливу глобальної пандемії Ковід-19 та російська повномасштабна агресія, що розпочалась 24 лютого 2022 року. Саме вони спричинили до того, що валовий внутрішній продукт, обсяги товарооборотів, масштаби експортної та імпорتنної діяльності, фіскальні макроіндикатори мали суттєві спадні тренди.

Так, зокрема за оцінкою Державної служби статистики України впродовж тільки 2022 року валовий внутрішній продукт щоквартально падав на наступні позначки [19]:

- у I кварталі на 15,1 відсотка,
- у II кварталі на 37,2 відсотка,
- у III кварталі на 35 відсотків,
- у IV кварталі на 37 відсотків.

Таким чином, середній показник падіння валового внутрішнього продукту в 2022 році склав 32-33 відсотки, що для економіки будь-якої країни вважається вражаючим негативним трендом.

Така кризова ситуація із основним макроекономічним показником – валовим внутрішнім продуктом виступає своєрідним дзеркалом усієї макроекономічної ситуації в країні, що також посилюється негативною динамікою інших макроіндикаторів, що в тому числі вплинули на стан споживчого ринку в Україні. Так, показник зростання споживчих цін у 2022 році склав за даними Державної служби статистики України 30,1 відсотка, загалом збільшились загальні цін виробників промислової продукції до 38,3 відсотка.

Як бачимо із даних представленої таблиці, після жахливого падіння валового внутрішнього продукту в 2022 році Міністерство економіки України прогнозує навіть невелике зростання ВВП на кінець 2023 року на рівні 3-4 відсотки.

За підсумком 9 місяців 2022 року «ціни виробників промислової продукції, за оцінкою Міністерства економіки, зросли на 25,8 відсотка, у річному обчисленні - 51,5 відсотка. Поточне зростання цін було зумовлено, передусім, впливом війни – тимчасова окупація території та фізичне знищення підприємств добувної промисловості позначилося на випереджаючому зростанні вартості їхньої продукції, що є сировиною для більшості галузей переробної промисловості» [20].

На ціни виробників та безпосередньо собівартість продукції вплинули і зростання інших компонент - вартість транспортування, вартість релокації підприємств в західні області України, зростання вартості енергоносіїв та кризи на ринку енергетики, що викликана постійними обстрілами окупантів.

Як бачимо із представлених даних, в період війни з росією в 2022 році відбулось суттєве падіння експорту товарів, орієнтовно на 30%, водночас імпорт товарів і послуг в Україну просів значно менше, орієнтовно на 10%. Такій динаміці у великій мірі сприяло зниження обмінного курсу гривні до долара США з 27 грн.до 37 грн за дол. США.

Без сумніву велике падіння експорту товарів і послуг відбулось через активні бойові дії на Сході України, де розташований базовий промисловий потенціал країни, атакож труднощі, що пов'язані із експортом зернових культур та іншої сільськогосподарської продукції. Такі негативні тренди, що мали місце в макроекономічній кон'юктурі знайшли своє безпосереднє відображення в ситуації на рівні регіонів України.

Так, в рамках досліджуваної проблематики нами взято Волинську область та Волинську митницю ДМС відповідно. Відзначимо, що впродовж 2022 року фактичний показник експорту товарів по Волинській області склав 1066,6 млн.дол. США, або 128,1% в порівнянні із відповідним 2021 роком.

(у % до відповідного періоду попереднього року,наростаючим підсумком)

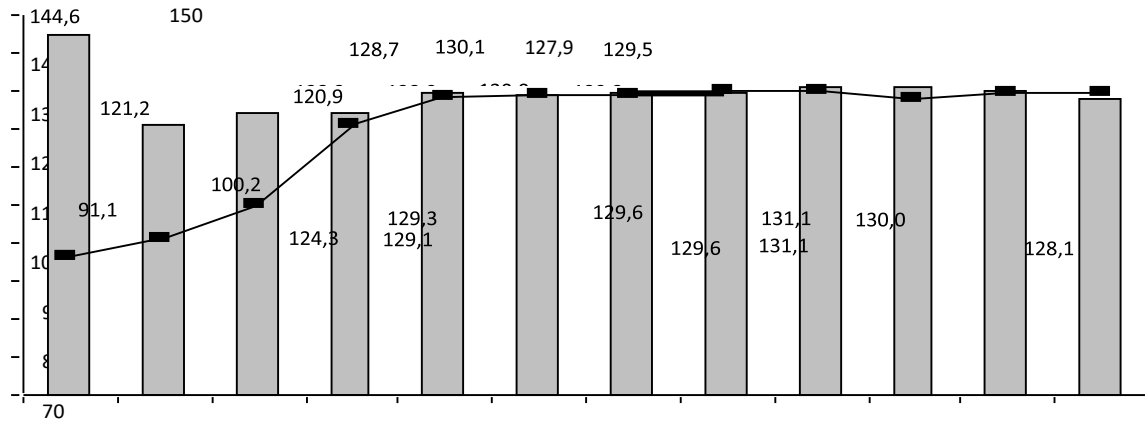

Рис. 2.1. Помісячна динаміка експорту товарів і послуг у Волинській області

Джерело: складено автором на основі [21].

Водночас обсяги імпорту товарів і послуг – 2032,3 млн.дол., або 112,0 відсотки показника 2021 року.

(у % до відповідного періоду попереднього року,наростаючим підсумком)

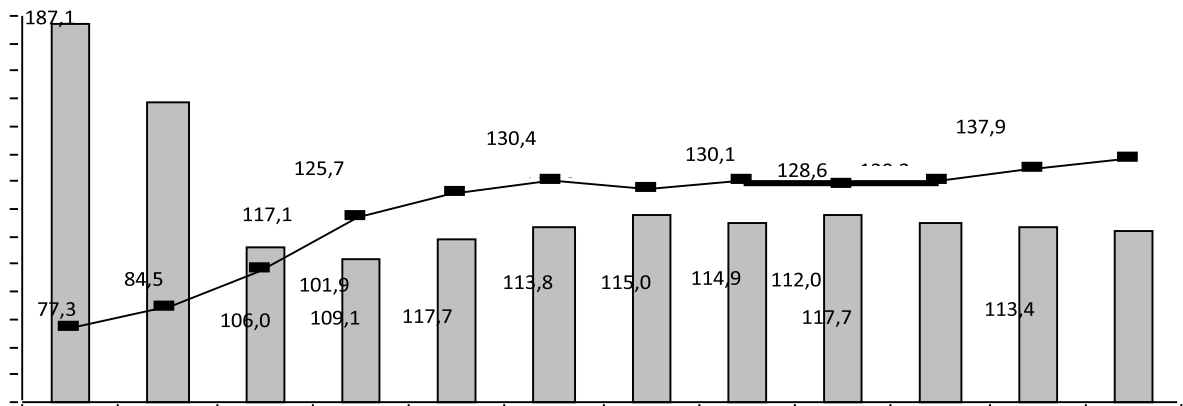

Рис. 2.2. Темпи зростання (зниження) імпорту товарів у Волинській області

Джерело: складено автором на основі [21].

Таким чином, як в 2021 так і в 2022 році по Волинській області спостерігалось негативне сальдо зовнішньоторговельного обороту. При цьому коефіцієнт покриття експортом імпорту склав лише 0,52 (у той же час в 2021 році тільки 0,46). Суб'єкти господарювання Волинської області здійснювали експортні та імпорتنі операції з контрагентами 130 країн світу.

Експортно-імпортна компонента формування споживчого ринку Волинської області в 2022 році в розрізі товарних груп представлена в додатку Б.

Негативні тенденції у функціонуванні споживчого ринку Волинської області супроводжувались також строкатою динамікою в ціновій сфері.

Так, «споживчі ціни в області у грудні 2022 р. порівняно з попереднім місяцем зросли на 0,8%, з початку року – на 27,0%, в Україні – на 0,7% та 26,6% відповідно» [22].

Динаміка поживчих цін по Волинській області в розрізі місяців за 2021 і відповідно за 2022 рік подано на рис.2.3.

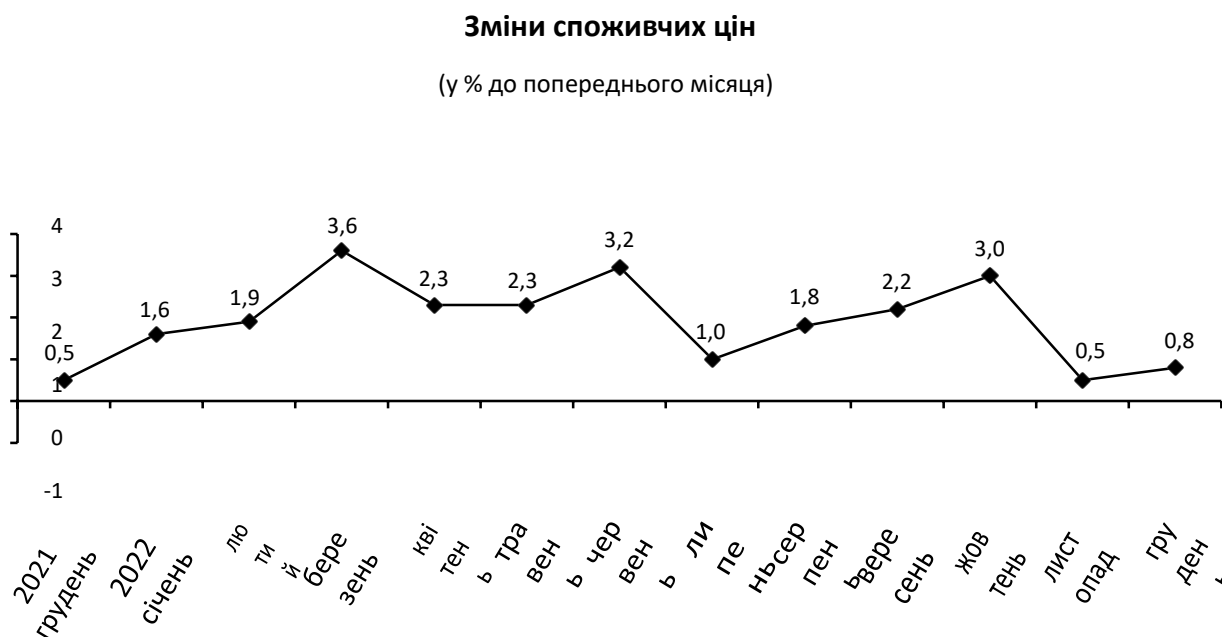

Рис. 2.3. Динаміка зміни споживчих цін у Волинській області

Джерело: складено автором на основі [22].

Таким чином, в умовах воєнного стану в Україні держава повинна була задіяти весь можливий арсенал інструментів для підтримки та стабілізації споживчого ринку в країні та регіонах, в тому числі інструментарій митного регулювання.

2.2. Особливості застосування митно-тарифних та нетарифних інструментів в Україні

В умовах краху політики світової лібералізації все активніше держави починають використовувати інструментарій державного втручання як у внутрішньоекономічні, так і зовнішньоекономічні процеси. Вважаємо, що саме пандемічна та постковідна глобальні кризи, а також розв'язання військово-політичних конфліктів на усіх континентах спричиняють до того, що держави в умовах гострої міждержавної конкуренції активну реалізують зовнішньоторговельну політику та пов'язану з нею митну політику через систему митного регулювання.

Митне регулювання як комплексно утворююче поняття охоплює можливості держави впливати на інтереси суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності через використання митно-тарифних та нетарифних інструментів.

Перша група інструментів характеризується імплементацією на практиці заходів, що пов'язані з використанням митного тарифу та зокрема митних платежів, основу яких становить мито, акцизний податок при ввезенні на митну територію країни підакцизних товарів, а також податку на додану вартість при здійсненні експортно-імпортних трансакцій.

Нетарифні інструменти регулювання міжнародної торгівлі – це також важливий компонент митного регулювання, що знаходить своє відображення у використанні паратарифних (квзітарифних) механізмів. Кількість таких заходів та механізмів у світовій митній практиці є значною і коливається в межах 150-200 підвидів. Проте найпоширенішими вважаються квотування, ліцензування (в першу чергу експортної діяльності), технічні бар'єри, субсидування експортно-

орієнтованих галузей економіки, використання технічних стандартів, що пов'язані із метрологією, стандартизацією, сертифікацією окремих товарів, вміст кінцевих компонентів та ін.

Так зокрема, в рамках організаційної структури в Державній митній службі України створено та функціонує відповідний підрозділ, що контролює особливості застосування нетарифних інструментів регулювання зовнішньоекономічної діяльності - Управління нетарифного регулювання.

Відзначимо, що в зв'язку із військовою агресією російської федерації, відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64 «Про введення воєнного стану в Україні» були також внесені деякі функціональні зміни роботи цього підрозділу.

Поряд з цим, Управління нетарифного регулювання ДМСУ вело активну роботу в інших напрямках використанні нетарифних інструментів, зокрема щодо забезпечення організації контролю за переміщенням через митний кордон України товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та на переміщення яких встановлено квоти, упродовж 2022 року на виконання всіх прийнятих Урядом актів з цих питань, досліджуване Управління обгрунтовано підготувало оновлені індикатори та забезпечило наповнення профілю ризиків при використанні нетарифних інструментів.

Ще одним напрямком роботи Управління нетарифного регулювання ДМСУ стало здійснення комплексного моніторингу митного оформлення товарів, які попадали під дію нетарифних заходів.

Крім цього в 2022 році було забезпечено системну координацію практичного виконання митними ініституціями держави постанови Кабінету Міністрів України від 09 квітня 2022 року № 426 «Про застосування заборони ввезення товарів з Російської Федерації», відповідно до якої ввезення на митну територію України в митному режимі імпорту товарів з російської федерації було повністю заборонено [31].

Ще одним важливим напрямом діяльності Управління нетарифного регулювання ДМСУ стали ведення митного реєстру та організація здійснення

заходів сприяння захисту об'єктів прав інтелектуальної власності (ОПІВ) (рис.2.4).

Реєстрація ОПІВ в митному реєстрі

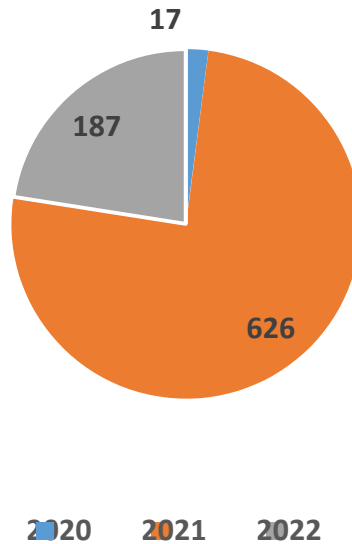

Рис. 2.4. Обсяги реєстрації ОПІВ Управлінням нетарифного регулювання ДМСУ в 2020-2022 роках

Джерело: складено автором на основі [28].

Акцентуємо увагу на аналізі діяльності одного із територіальних підрозділів Державної митної служби України – Волинській митниці.

Так зокрема протягом 2021 року обсяг оподаткованого імпорту товарів, які йшли на внутрішній споживчий ринок України помісячно зростав, однак в 2022 році цей позитивний тренд змінився, адже в лютому 2022 року обсяг імпортування товарів через Волинську митницю знизився більше, ніж в три рази. Таке падіння тривало до липня 2022 року, а в наступні місяці обсяги імпорту товарів стабілізувались і на кінець року склали 260 млн. дол. США.

По таких вантажах, які не вважались гуманітарною допомогою, найбільші надходження митних платежів до Державного бюджету України відбулося за рахунок ввезення наступних товарів:

- смартфони,
- автомобілі легкові,

- добрива мінеральні,
- ноутбуки,
- комбайни зернозбиральні,
- тягачі колісні, причепа, моторні тз спец. призначення,
- смоли карбамідні, масла моторні, бітум нафтовий,
- запчастини до транспортних засобів та ін.

Крім цього, працівники Волинської митниці в напрямку захисту прав інтелектуальної власності та споживчого ринку України здійснюють «щоденний моніторинг митних оформлень та відповідні заходи. У 9441 випадках за результатами застосування АСУР і СУР при митному оформленні товарів із використанням МД виконано додаткову формальність за кодом 115-7 «Перевірка наявності задекларованих товарів у реєстрі товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності», з них у 114 випадках проведено ідентифікаційний митний огляд із фотографуванням товарів в зазначеному напрямку» [29].

Таким чином, представлений матеріал та аналіз діяльності Державної митної служби України та Волинської митниці ДМС в 2021-2022 роках показав доволі значимі результати щодо протидії потраплянню на споживчий ринок України контрафактних товарів, а також тих товарів, що ввозились на митну територію України як контрабанда чи з порушенням митних правил.

2.3. Протидія незаконному ввезенню товарів на митну територію України та її результативність

В українській історії функціонування споживчого ринку ще ніколи державні органи не стикались з такими викликами та загрозами як в період 2020-2023 років, адже надзвичайний стан, який був запроваджений в Україні у зв'язку із поширенням SARS-CoV-2 був також доповнений 24.02.2023 року воєнним станом, що спричинений військовою агресією росії.

Ці два чинники спричинили не тільки важку економічну кризу в країні, коли зруйнована або втрачена внаслідок війни третина промислового потенціалу

України, але й очікувано зробили значні зрушення у структурі, способах та інструментах регулювання споживчого ринку країни споживання товарів.

Україна за зразком багатьох розвинених країн та рекомендацією міжнародних інституцій в сфері охорони здоров'я ввела карантинні обмеження, тимчасово заборонила проїзд через митний кордон держави, оперативно за допомогою тарифних та нетарифних інструментів обмежувала або забороняли в рамках митного режиму «експорт» вивіз лікарських засобів, медичного обладнання, деяких споживчих товарів.

Цікавими в контексті дослідження особливостей регулювання розвитку споживчого ринку в умовах протидії Ковід-19 стали висновки про те, що «найбільш розповсюдженими методами державного регулювання споживчих ринків є:

- адміністративний (введення квот на експорт та імпорт; робочі місця тощо, «заморожування» цін та інше);
- правовий (встановлення норм і правил через прийняття відповідного законодавства – наприклад закон «Про захист прав споживачів»);
- прямий (безоплатне, пільгове субсидування, надання субвенцій, дотацій, податкових пільг, пільгових кредитів тощо);
- непрямий (фінансова, податкова, соціальна та інші політики, направлені на зменшення причин регулювання)» [38].

Відзначимо й те, що споживчий ринок України – це до певної міри організм, що уособлює в собі систему товарно-грошових та організаційно-економічних відносин, що реалізуються в процесі купівлі-продажу товарів і послуг та за певних соціально-економічних умов.

Крім втрати промислового потенціалу країни внаслідок війни, споживчий ринок держави зазнає і негативного впливу такого чинника як зменшення грошових доходів громадян, зростання інфляційних процесів. Так, за розрахунками Національного банку України українці за час пандемії та війни втратили понад 30% грошових доходів, що не могло не відобразитись на параметрах розвитку споживчого ринку. Однак чи не найбільше споживчому

ринку України шкодять чинники, що пов'язані із незаконним проникненням на митну територію України товарів, тобт та послуг.

В умовах воєнного стану особливо актуальним стало ввезення гуманітарних вантажів, однак в цій частині Державною митною службою було виявлені значні зловживання і за наслідками їх протидії підготовлені пропозиції щодо необхідності підвищення ефективності контролю за переміщенням через митний кордон України гуманітарної допомоги та за використанням гуманітарної допомоги за цільовим призначенням. Законодавча ініціатива в цій сфері відобразилась у підготві змін до постанови Кабінету Міністрів України від 01 березня 2022 року № 174 «Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану».

Впродовж 2022 року за результатами спільних заходів з іншими контролюючими інституціями було виявлено та накладено арешт на товари загальною вартістю 300 млн. грн, що перебували під митним контролем в режимі переробки та були ввезені в Україну підприємствами країн-агресорів (росія і білорусь).

Значні зловживання виявлені і при переміщення товарів і транспортних засобів по смузі спрощеного митного оформлення та контролю «зелений коридор». Тут важливим є удосконалення методики управління митними ризиками та профілювання таких ризиків, щоб унеможливити нелегальний пропуск товарів в Україну. Результативність профілювання ризиків в цій сфері митного адміністрування дозволила ДМСУ вилучити товарів на суму 1-2 млн.грн.

Ще один незаконний спосіб попадання контрафактних і контрабандних товарів на споживчий ринок України – це використання міжнародних поштових та експрес-відправлень. Загалом тільки по одній митниці було складено 11 протоколів про порушення митних правил.

Загалом ДМСУ за наслідками заходів, що проводились щодо виявлення порушень переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон країни було виявлено та задукоменовано майже 11100 випадків. При цьому вартість таких товарів, що були предметами порушень митних правил

перевищила позначку в три мільярди гривень. Це навіть більше на 5-6 відсотків від аналогічного індикатора попереднього року.

Як бачимо із представлених даних, загалом протягом 2022 року було заведено на 40 справ про порушення митних правил більше, ніж в 2021 році. Найбільш результативними виявились працівники митного поста Ягодин та митного поста Устилуг. По деяких митних постах (Дольськ, Піща) відсутні дані, адже робота цих митних підрозділів була призупинена через війну. Тут перехід через митний кордон відбувається між Україною і білоруссю.

Відзначимо, що у січні-грудні 2022 року Волинською митницею «розглянуто 597 справ про ПМП (у 2021 році – 362 справи):

- накладено штрафів на суму 57 237 199 грн (у 2021 році – 15 305 793 грн);
- стягнуто штрафів, накладених митницею на суму 4 563 370 грн (у 2021 році – суму 4 577 221 грн);
- справи про ПМП не припинялися (у 2021 році – справи не припинялися)» [29].

Таким чином, не зважаючи на важкі умови функціонування митних інституцій в умовах війни з росією, Державна митна служба та досліджуваний нами підрозділ – Волинська митниця, проводили доволі ефективні заходи щодо здійснення митного регулювання товарів і транспортних засобів, що формують споживчий ринок України, забезпечували належний контроль щодо попадання до покупців контрафактної продукції, здійснювали заходи щодо унеможливлення контрабанди товарів та порушень митних правил.

Висновки до розділу 2

Споживчий ринок України є комплексним індикатором рівня розвитку економіки держави, адже його обсяги, інститути та ефективність функціонування (активність ділового середовища, умови внутрішньої та зовнішньої конкуренції, орієнтованість та забезпеченість потреб споживача, тощо) в різні способи впливають на особливості функціонування інших галузей.

Звичайно, що стан розвитку споживчого ринку держава залежить від дії багатьох факторів, однак ключовими в останні роки стали пандемія COVID-19 та війна з росією. Динамічне падіння основних макроекономічних показників – валового внутрішнього продукту, рівня цін, обсягів зовнішньоторговельного обороту та інших дзеркально відобразились і на кризовому стані споживчого ринку.

В таких важких кризових умовах важливим для споживчого ринку є оперативне ухвалення дієвих регулятивних рішень органами державної влади. Одним із таких способів впливу на споживчий ринок є митне регулювання. До інструментів митного регулювання відносять митно-тарфінні і нетарифні. Якщо перші пов'язані із слатою митних платежів, то до нетарифних відносять широкий спектр заходів (квотування, ліцензування, технічні бар'єри та ін.).

Важливе місце в реалізації заходів митного регулювання споживчого ринку держави займає Державна митна служба Україна, яка через мережу територіальних підрозділів забезпечує відповідність експортно-імпорتنих операцій нормам чинного законодавства.

Проведений аналіз діяльності митних органів України в сфері регулювання споживчого ринку України, показує високу ефективність заходів щодо протидії попаданню контрафактних підробних товарів до українських споживачів, протидії контрабанді товарів та порушенням митних правил.

РОЗДІЛ III

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СПОЖИВЧОГО РИНКУ УКРАЇНИ

В контексті удосконалення української практики митного регулювання споживчого ринку України, вважаємо, що потрібно напрацювати комплекс заходів, який би унеможливив зростання кризовості цього ринку в умовах можливого повторення глобальної чи регіональної пандемії, а також в частині протидії викликам війни і повоєнного відновлення.

Напрацювання такого комплексу заходів можливе в тому числі за рахунок вивчення та імплементації позитивних прикладів зарубіжної фіскальної та митної практики підтримки та стабілізації споживчих ринків.

Так наприклад, в Сполучених Штатах Америки в умовах введеного надзвичайного стану, що воязаний із боротьбою із поширенням хворювання Covid-19 урядом внесено відповідні зміни до федеральних законів, які унеможливллювали надмірне накопичення товарів (особливо першої необхідності), а також відповідне неринкове зростання цінових діапазонів на такі товари. В умовах панічних настроїв та карантинних обмежень – таке рішення було виправданим і своєчасним.

США також «прийняли закон, спрямований на підтримку економіки через пандемію коронавірусу (The Coronavirus Aid, Relief, and Economic Security Act), розміром у 2 трлн дол США. Серед іншого, цей Закон збільшує обсяги субсидій Державної програми розширення торгівлі для надання допомоги малому бізнесу в їх експортній діяльності» [40].

В умовах протидії глобальній коронавірусній інфекції Сполучені Штати Америки здійснювали навіть дуже неординарні заходи митного регулювання, які в нормальних періодах доволі важко уявити. Так зокрема, з початком епідемії були відмінені імпорتنі тарифи для необхідних медичних товарів та лікарських засобів, де країною походження виступив Китай. Були ухвалені відповідні зміни до Більду про торгівлю, які запровадили безмитне ввезення апаратів штучної

вентиляції легень, маски одноразові, медичні костюми, препарати для лікування захворювань органів дихання тощо.

Товарні групи та позиції, по яких здійснювалось обмеження експорту в умовах глобальної пандемії – це товари медичного спрямування (спеціальні захисні медичні костюми та маски, одноразові рукавиці медичного характеру, дезінфектори різних типів, спирти медичні). Обмеження також розповсюджувалось на апарати штучної вентиляції легень, інші медичні пристрої та обладнання, що використовуються при захворюванні органів дихання. Як правило такі нетарифні інструменти вводились окремими країнами в середньому на термін 3-4 календарні місяці і з наступною пролонгацією таких заборон. Згодом разом із припиненням поширення Ковід-19 в світі частина таких експортних заборон були відмінені, крім цього про їх відміну в рекомендаційному характері нагадувала Всесвітня торгова організація.

На початку пандемії в рамках Європейського Союзу також були запроваджені деякі дієві нетарифні інструменти митного регулювання, зокрема спеціальний дозвіл на експортні операції щодо вивезення за межі Європейського Союзу деяких медичних товарів.

Поряд з цим Європейською Комісією були ратифіковані Керівні принципи (стандарти) з управління кордонами в ЄС. Такими нормативно-правовими актами були удосконалена практика проходження митних кордонів при перетині таких товарів як продукти харчування, медичні препарати, медичне обладнання. В основному зазначені керівні принципи та стандарти стосувались роботи митних інституцій, які дозволяли налагодити так митне адміністрування, щоби забезпечити зростаючі потреби країн Європейського Союзу в системі охорони здоров'я.

Доволі цікавим для України може стати досвід Китаю, який на початку пандемії розробив і впровадив ряд заходів митного регулювання, які були скеровані на підтримку суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, що працювали в основному на експорт. Так зокрема якщо суб'єкт господарювання провадив експорту діяльність з товарами, крім тих, що вважаються неекологічні

та енергомісткі, держава у повному обсязі повертала такому суб'єкту всю суму митних платежів.

Китай також запровадив доволі ефективну систему нетарифних інструментів регулювання зовнішньоекономічної діяльності, основним з яких стало експортне кредитування. Так, комерційні та фінансові установи на пільгових умовах пропонували систему короткострокових кредитних продуктів для юридичних осіб, що зайняття у сфері експорту.

Вже на етапі закінчення коронавірусної пандемії в Китаї почали імплемтувати сукупність заходів щодо відновлення міжнародної торгівлі та експортної діяльності суб'єктів господарювання. Зокрема для експортерів були запроваджені:

- пільгове страхування для експортерів при отриманні експортних кредитів;
- оптимізація ставок податків на експорт;
- використання інструменту державних замовлень для експортноорієнтованих галузей та ін.

Урядові структури Китаю також активно використовували для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності пряму фінансову допомогу. Комітет сприяння розвитку міжнародної торгівлі Китаю за короткий проміжок часу видав близько семи тисяч сертифікатів при фіксуванні форс-мажорних обставин діяльності в умовах Ковід-19, а далі видано фінансових контрактів майже 90 млрд. дол. США. Такі фіскальні заходи дозволили Китаю в короткі терміни відновити економічну діяльність, в тому числі експорт товарів і послуг.

Урядові структури Бразилії комплексно підійшли до вирішення проблем митного регулювання споживчого ринку держави під час пандемії Ковід-19.

Так, було знижено до 0 відсотків ставки ввізного мита на імпортні операції з товарами медичного характеру, зокрема захисні маски, захисні медичні костюми, медичні рукавиці, а також лікавальні препарати, що пов'язані із дезінфекцією, вакцинуванням хворих на коронавірусну інфекцію. Були також знижені усі внутрішні податкові платежі на промислове виробництво медичного обладнання, зокрема ШВЛ та лікарські препарати. Дозволи на ведення імпортової

діяльності щодо постачання респіраторів, спиртових гелів-дезінфекторів надавались в автоматичному режимі або пролонговувались на безоплатній основі.

Радикальні заходи у сфері митного регулювання були запроваджені у Великій Британії. В умовах надзвичайного стану, що пов'язаний із протидією коронавірусній інфекції базовою урядовою структурою стало MHRA – Агентство з регулювання товарів у сфері медицини. Саме воно виступило ініціатором повної заборони на експорт більше 90 медичних препаратів, які за відсутності вакцин брали участь у лікуванні коронавірусних пацієнтів. Зокрема, було введено повну заборону на вивезення:

- Адреналіну
- Морфіну
- Парацетамолу та ін.

Одним із заходів впливу на експортерів стало правило повного анулювання експортної ліцензії. Крім цього, міністерські органи влади, що були задіяні в роботі щодо перетину митного кордону Великої Британії практично повністю перейшли на онлайн-режим функціонування митних та прикордонних інституцій. Крім цього, урядом країни надано безпрецедентну фінансову підтримку як громадянам так і фізичних особам. Наприклад, тільки не сплата податку на додану вартість за один квартал була еквівалентна підтримці на суму більше 30 млрд. фунтів стерлінгів.

Цікавим є також досвід митного регулювання в Катарі. Так в розпал коронавірусної пандемії урядом цієї країни було прийнято рішення про тимчасове скасування митних платежів майже на тисячу базових продовольчих товарів та товарів медичного характеру. В основному скасування стосувалось імпортних мит та зокрема тих суб'єктів-імпортерів, які були зареєстровані та внесені до Автоматизованої системи митного оформлення і контролю «Nadeeb». Початковий пільговий період складав шість календарних місяців та стосувався наступних товарних позицій:

- м'ясо та м'ясопродукти;

- молоко та молочні продукти;
- олії, оливи та масла харчові;
- хлібопродукти, печиво та випічка тощо.

Згодом урядом Катару було запроваджене спеціальну сертифікацію імпортованих продуктів харчування. Такий сертифікат повинен був підтверджувати, що суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності повністю вжив заходів щодо забезпечення партії товарів від зараження коронавірусної інфекції.

Проаналізовані нами заходи, які були імплементовані в різних країнах світу і стосувались митного регулювання та функціонування споживчих ринків дозволяють виокремити ряд найбільш ефективних та повторюваних в митній практиці інструментів:

- на початковому етапі пандемії активне обмеження експортних операцій із товарами медичного характеру та продуктами харчування;
- цінове регулювання, в тому числі імпортованих товарних позицій;
- інструменти протидії спекулятивним ціновим коливанням;
- на етапі закінчення пандемії – використання інструментів митного та фіскального характеру для активізації зовнішньоекономічних операцій;
- активне застосування податкових пільг та преференцій для розвитку експортноорієнтованих галузей.

Таким чином, досвід багатьох країн світу в частині використання інструментів митного регулювання для подолання глобальних, регіональних чи локальних пандемій, інших типів криз може слугувати надійним базисом для створення концепції митного регулювання держави в контексті підтримки споживчого ринку.

Висновки до розділу 3

Проведене дослідження зарубіжної практики митного регулювання в контексті функціонування споживчих ринків різних країн світу в умовах кризових пандемічних періодів дозволяє констатувати той факт, що як правило держави використовували митно-тарифні і нетарифні інструменти регулювання зовнішньоекономічної діяльності обмежувального та заборонного типів.

Для регулювання попиту і пропозиції на споживчих ринках були активно запровадженні торговельні та тарифні обмеження певних товарних груп і позицій.

Так відповідно до Звіту Генерального Директора Світової організації торгівлі на період коронавірусної пандемії члени цієї торговельної міжнародної інституції ввели понад триста шістдесят тарифних та нетарифних заходів, причому 198 із введених інструментів мали характер сприяння міжнародній торгівлі (вводились на завершальній стадії пандемії), а 165 інструментів мали обмежувально-заборонний характер. Переважна більшість із введених заходів мали невеликий термін запровадження та використання, і лише 30 відсотків з них залишились на постійній основі.

Велика увага багатьох країн світу відводилась обмежувальним заходам на споживчих ринках, зокрема що стосується продуктів харчування. Так були обмеження на торгівлі дії з такими продуктами, як цукор, крупи, гречка, рис, овочі, соя, соняшникове насіння, готова їжа, олія. Це робилось з метою гарантування місцевих продовольчих запасів та забезпечення продовольчої безпеки.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження проблематики використання тарифних і нетарифних інструментів митного регулювання в частині забезпечення функціонування споживчого ринку України зробимо наступні висновки:

1. Споживчий ринок України - це важлива компонента української економіки, що характеризується динамічною взаємодією всіх елементів в процесі забезпечення українських громадян різним діапазоном товарів, робіт, послуг, спрямовані на забезпечення продовольчої й економічної безпеки країни та підвищення рівня життя населення. Споживчий ринок держави, крім виключно економічних, виконує низку інших функцій, пов'язаних із життєзабезпечення населення – соціальну, комунікативну, екологічну, безпекову тощо. Відзначимо, що дисбаланс у рівнях якості життя населення в Україні та в європейських країнах негативно позначається на суспільних настроях українців.

2. Досліджуваний період 2021-2022 років охарактеризувався значними кризовими дисбалансами на споживчому ринку держави, що викликано наслідками агресивної війни на території України та надзвичайним станом в державі у зв'язку із пандемією коронавірусу. Аналіз показав, що ринок на момент початку війни 24 лютого 2022 року тільки починав відновлення від стресу спричиненого карантинними заходами проти пандемії COVID-19, а тому перебували у доволі скрутному положенні. Крім цього, війна росії проти України призвела до руйнування логістичних мереж, що позначилось на доступності товарів на загальному споживчому ринку України, зростанням цін споживчих товарів і послуг та поглибленню нерівномірності добробуту громадян. Такі трюнди загалом відбувались в Україні та досліджуваному нами регіоні – Волинській області.

3. З теоретичної точки зору держава володіє значним арсеналом інструментів та способів регулювання споживчого ринку, однак у форс-мажорних українських обставинах, коли на додачу до надзвичайного стану 24 лютого 2022 року додався воєнний стан, використання таких інструментів має бути дуже виважений та обґрунтований. Саме тому в період 2020-2020 років держава дуже обережно вносила законодавчі зміни, щоби усіяко сприяти

розвитку та функціонуванню споживчого ринку та системи митного регулювання. Зокрема, на деякий час були введені експортно-імпорتنі обмеження та пільги з метою стабілізації споживчого ринку України на початку війни, однак в подальшому вони були скасовані для підтримки і стимулювання підприємницької діяльності вітчизняних виробників. Також застосовується низка податкових пільг, що, в першу чергу, направлені на убезпечення малого та середнього бізнесу (який є важливою складовою регіональних ринків споживчих товарів) від наслідків зростаючої інфляції та соціальних потрясінь.

4. Державна митна служба України та її територіальні підрозділи активно здійснювала свою профільну діяльність як під час глобальної пандемії, так і з перших днів військової агресії росії. Незважаючи на закриття на простій великої кількості митних постів у східних, північних та південних регіонах, логістичні маршрути змістились в сторону західного кордону України. Саме на Волинську митницю ДМС, яка була в горизонті нашого дослідження, припало лєвова частина здійснення митних формальностей про оформленні гуманітарних вантажів, імпорту різних товарів, транспортних засобів тощо. По основній сукупності планових індикаторів Волинська митниця їх виконала або перевиконала. Було також забезпечено надійний контроль щодо протидії проникненню на споживчий ринок України контрафактних та контрабандних товарів.

5. На основі проведеного вивчення зарубіжних прикладів використання тарифних та нетарифних інструментів митного регулювання щодо підтримки споживчих ринків в умовах кризових періодів, можемо узагальнити, що окремі стандарти митного регулювання є корисними для імплементатії в безпекову платформу митної політики України. Загалом для ефективного функціонування споживчого ринку України необхідний системний, комплексний підхід, який би дозволив реалізувати мультифакторну модель політики, що поєднує елементи соціально-економічного, екологічного, безпекового та організаційно-правового процесів, зокрема щодо досягнення таких ключових індикаторів:

- оптимальне формуванні тарифних та нетарифних інструментів митного регулювання щодо насичення і збалансування споживчого ринку України на основі розвитку виробництва товарів і платоспроможного попиту населення та підтриманні рівноваги між споживчим попитом і товарною пропозицією;

- комплексне формування та імплементація адекватного механізму управління товарно-грошовим обігом, що органічно поєднує в собі ринкові відносини між економічно самостійними суб'єктами споживчого ринку України і потужними державними регуляторами у вигляді системи економічних інструментів важелів і стимулів;

- забезпечення справедливості та відповідальності всіх учасників споживчого ринку держави щодо протидії проникненню на ринок контрафактних та контрабандних товарів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Попадинець Н. М. Структурно-інституційна модель внутрішнього ринку споживчих товарів. *Регіональна економіка*. №1. 2020. 123–133.
2. Князева Т. В., Шевченко А. В. Організаційно-економічні заходи зовнішньо-економічного регулювання захисту споживчого ринку України. *Проблеми системного підходу*. 2020. № 2 (76). С. 161–169.
3. Страшинська Л. В., Худолій Д. Ю. Напрями державного регулювання продовольчого ринку. The world of science and innovation : abstracts of VII International scientific and practical conference, 2021. С. 882–885.
4. Капленко Г. В. Теоретико-методологічні засади регулювання ринку споживчих товарів України в умовах глобалізації : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.03. Чернігів, 2020. 413 с.
5. Свидрук І. І., Клепанчук О. Ю. Глобалізаційні особливості розвитку внутрішнього ринку України. *Вісник ЛТЕУ. Економічні науки*. 2021. № 62.
6. Чміль Г. Л. Трансформація поведінки економічних суб'єктів споживчого ринку в умовах цифровізації. Сучасні реалії фінансово-економічного розвитку регіонів, галузей, підприємств, бізнесу: монографія. Том 1 / за ред. Л. М. Савчук, Л. М. Бандоріної. Дніпро: Пороги, 2020. С. 374–383.
7. Десятнюк О., Сідляр В. Фіскальне регулювання споживчого ринку України. *Світ фінансів*. 2020. № 1 (62).
8. Лазебна І. В. Необхідність та напрями удосконалення державного регулювання ринку споживчих товарів в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2014. Випуск 2. С.231- 237.
9. Мунько А. Інституційні особливості державного регулювання сподивчого ринку України. *Науковий вісник : Державне управління*. 2021. № 4(10).
10. Зовнішньоекономічна діяльність в умовах війни. URL: https://www.asterslaw.com/ua/press_center/publications/zovnishnoekonomichna_diyalnist_v_umovakh_viyuni/
11. Закон України "Про правовий режим воєнного стану". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

12. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>
13. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.02.2022 р. «Про тимчасове закриття деяких пунктів пропуску через державний кордон та пунктів контролю». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/Kr220188?an=456>
14. Закон України "Про ліцензування видів господарської діяльності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text>
15. Постанова КМУ № 314 від 18.03.2022 "Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану". URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/kp220314?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01
16. Постанова КМУ від 20.03.2022 р. № 330 "Деякі питання здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, зокрема транспортних засобів, в умовах воєнного стану". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/330-2022-%D0%BF>
17. Закон України № 2142-IX "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text>
18. Постанова Кабінету Міністрів України № 153 від 24 лютого 2022 року "Про перелік товарів критичного імпорту". URL: <https://document.vobu.ua/doc/10411>
19. Офіційний сайт Державної служби статистики. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
20. Пояснювальна записка до проекту проекту Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1527959>
21. Зовнішня торгівля товарами Волинської області у 2022 році. URL: www.lutsk.ukrstat.gov.ua

22. Експрес-випуск Головного управління статистики у Волинській області за 2022 рік. URL: www.lutsk.ukrstat.gov.ua
23. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
24. Левко М.М. Митно-тарифне регулювання в системі забезпечення економічної безпеки держави, – дис..на здобуття наук. ст. к.е.н., Львів 2016.
25. Михасюк І.Р., Залога З.М., Сухай О.Є. Державне регулювання економіки в умовах глобалізації : монографія. Львів, 2010. 320 с.
26. Вергелес Т. Диференціація доходів населення й економічне зростання. *Світ фінансів*. 2011. № 2. С. 49-57.
27. Гончаренко Н.Г. Необхідність удосконалення форм і систем оплати праці. URL: http://khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_127/16.pd
28. Звіт про результати діяльності Державної митної служби України в 2022 році. URL: <https://customs.gov.ua/publicna-informatsiia>
29. Звіт про результати діяльності Волинської митниці Державної митної служби України в 2021 - 2022 рр. URL: <https://customs.gov.ua/publicna-informatsiia>
30. Закон України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2735-17#Text>
31. Постанова Кабінету Міністрів України від 09 квітня 2022 року № 426 «Про застосування заборони ввезення товарів з Російської Федерації». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/426-2022-%D0%BF>
32. Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України від 06.04.2000р. № 1645-III (у ред. від 18.04.2020). Ст. 29. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#n241>
33. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 р. № 211 (у ред. від 11.05.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF>

34. Україна продовжує імпортувати рекордні обсяги картоплі з Росії. URL: https://zaxid.net/ukrayina_prodozhuye_importuvati_rekordni_obsyagi_kartopli_z_rosiyi_n1496924
35. Україна різко збільшила імпорт яблук і скоротила їх експорт. URL: https://zaxid.net/ukrayina_rizko_zbilshila_import_yabluk_i_skorotila_yih_eksport_n1497868
36. Експорт фруктів та овочів з України впав через пандемію коронавірусу. URL: https://zaxid.net/eksport_fruktiv_ta_ovochiv_z_ukrayini_vpav_cherez_pandemiyu_koronavirusu_n1499212
37. Глава МВФ розповіла, скільки років знадобиться на відновлення світової економіки після пандемії COVID-19. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/glavamvf-rozpovila-skilki-rokiv-znadobitsya-na-vidnovlennya-svitovoji-ekonomiki-pislya-pandemiji-covid-19-novini-ukrajina-10999397.html>
38. Попадинець Н.М., Войтенко О.А. Напрями та інструменти удосконалення регулювання регіональних ринків споживчих товарів в умовах пандемії COVID-2019: електронне наукове видання. Львів, 2022. 52 с.
39. Ісаханова Н., Пилипенко А. Обмеження міжнародної торгівлі на фоні COVID-19: світові тенденції. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zovnishnoekonomichnadiyalnist/obmezhenya-mizhnarodnoyi-torgivli-na-foni-covid19-svitovi-tendenciyi.html>
40. Вплив пандемії коронавірусу на світову торгівлю. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-03/covid-19-and-woorld-trave.pdf>
41. Recovery plan for Europe European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/info/strategy/recovery-plan-europe>
42. Infographic - COVID-19: EU support to agriculture and fisheries European Council URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/covid-19-agrifish/> 51 Canada's COVID-19 Economic Response Plan URL: https://www.canada.ca/en/department-finance/economic-response-plan.html#avoiding_layoffs

- 43.Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарстваURL. <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=6d5a79e1-b2f3-416e-8a74-0b6dc24456be&title=UtochnenniaOsnovnikhPrognoznikhPokaznikivEkonomichnogoISotsialnogoRozvitkuUkrainiNa2020-2022- Roki>
44. Україна у 2020-2021 роках: наслідки пандемії. *Консенсус-прогноз*. 2020. Випуск 51. 31 с.
- 45.Васильців Т.Г., Ткачук І.М. О., Рудик С.А. Недоліки інституційного середовища сучасного розвитку внутрішнього ринку України та напрями їх усунення. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип.8. С.273-277, С.277
- 46.Магас Н.В. Теоретичні аспекти механізму регулювання внутрішнього ринку України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015 Випуск 7. С.169-17.
- 47.The impact of bottlenecks in global product markets. URL: <https://obr.uk/box/the-impact-of-bottlenecks-in-global-product-markets>
- 48.Безпарточний М. Г. Розвиток регіонального споживчого ринку в системі ефективного функціонування торговельних підприємств. *Регіональна економіка*. 2015. № 4. С. 43-50.
- 49.Звіт про фінансову стабільність: червень 2022. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/report>
- 50.Войтюк Т. Як почувається бізнес під час війни — розповідає економічний експерт. URL: <https://suspilne.media/252189-ak-pocuvaetsa-biznes-pid-cas-vijni-rozprovidae-ekonomicnij-ekspert>
- 51.Дерев'янка А. Головна задача – вистояти. Що турбує бізнес в Україні під час війни. URL: <https://eba.com.ua/golovna-zadacha-vystoyaty-shho-turbuye-biznes-v-ukrayinipid-chas-vijny/>